

שהרי בלאה"כ פטורות הן מלימוד התורה ומכל מצוות עשה שהזמן גרמא, ככל ה"היתרים" שמצאו (ויותר נכון: נדמה להם שמצאו) בנוגע לחינוך הבנות, אשר, למותר לבאר שאין בהם ממש.

יז. כמו כן יש לימוד והוראה מסיום שיעור חומש היומי — "ויהא אברם ויבוא וישב באלוני ממרא אשר בחברון ויבן שם מזבח לה'":

ובהקדמה — שמצינו בפרשתנו שלפני שבנה אברם מזבח בחברון, בנה עוד מזבחות (ג' מזבחות, ולגירסא אחת⁷⁹ — ד' מזבחות), ולא עוד, אלא שבניית כל מזבח היתה לשם כוונה מיוחדת, כדלהלן.

המזבח הראשון: "וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח לה'"⁸⁰ — "על כשורת הזרע ועל כשורת ארץ ישראל"⁸¹, המזבח השני: "ויעתק משם ההרה גו' והעי מקדם ויבן שם מזבח לה'"⁸² — "כדי שינצלו בניו מאנשי העי"⁸³, והמזבח השלישי: "ויהא אברם ויבוא וישב גו' בחברון ויבן שם מזבח לה'" (סיום וחזרת שיעור חומש היומי) — "מקום שהמליכו בו את דוד ושם כרתו ברית, שנאמר⁸⁴ ויבואו כל זקני ישראל אל המלך חברונה ויכרות להם ברית בחברון אשר לפני ה'"⁸⁵.

והנה, כדי להבין את תוכן ענינו של המזבח השלישי (דבי' עסקינן) — יש להקדים ולבאר תחילה את כללות ענינם של המזבחות שבנה אברם, בנוגע לעבודת האדם:

כללות ענין ה"עבודה" היא — עבודת הקרבנות, כמבואר גם במפרשים⁸⁶ בפירוש המשנה⁸⁷ "על שלשה דברים העולם עומד, על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים", ש"עבודה" קאי על עבודת הקרבנות, ובזמן הגלות — עבודת התפלה⁸⁸, "תפלות כנגד תמידין תקנום"⁸⁹.

והנה, "קרבן" קשור עם "מזבח", ובפשטות — כדי להקריב קרבן יש צורך ב"מזבח", ולא עוד, אלא שגם השם "מזבח" (נוסף על הר"ת שבו⁹⁰) הוא מלשון "זבח", כלומר, ע"ש הקרבן.

[ועד כדי כך קשור ה"קרבן" עם ה"מזבח" — שאפילו בנוגע לקרבנות שמקריבים גוים, עם היות שאין אצלם כל פרטי דיני הקרבנות, אעפ"כ, ישנם כמה תנאים גם בקרבנות שלהם: (א) קרבן תמים, ולא בעל-מום (לא אותם מומין כמו בנוגע לקרבן דבני)⁹¹, (ב) להקריב בכמה⁹² (מקום גבוה), ע"ד

79) ראה תו"ש פרשתנו יב, ח (אות קכד), וש"ג, 80) יב, ז, 81) פרש"י עה"פ, וראה ב"ר פישתנו ספ"ט, 82) שם, ח, 83) מדרש הגדול פרשתנו יג, יח (ע' רלא), וראה ב"ר שם, 84) ש"ב ד, ג, 85) מדרש הגדול שם, 86) פרש"י ורמב"ם ורבינו יונה על המשנה, ועוד, 87) אבות פ"א מ"ב, 88) ראה גם פ"ר רבינו יונה שם, 89) ברכות כו, ב, וראה רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ה, שו"ע אדה"ז הל' תפלה ר"ס פט, 90) תנחומא תרומה י, וראה כתובות י, ב, 91) ע"ז ה, ב, וש"ג, 92) רמב"ם הל' מעשה הקרבנות כסופן.

ובדוגמת מזבח].

ועפ"ז מוכן שבמזבחות (שעיקרם — הקרבנות) שבנה אברהם אבינו מתבטאת כללות עבודתו של אברהם אבינו, ובמיוחד במזבח השלישי — סיום וחותם כל המזבחות.

ומכיון שאברהם אבינו הוא היהודי הראשון, "אחד הי' אברהם"⁹³, ולא עוד, אלא שבברכה הראשונה דתפלת העמידה (כללות ענין ה"עבודה") בכל יום ויום (גם שבתות וימים טובים), שמזכירים בה את כל האבות, "אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב" — הרי חתימת הברכה היא: "מגן אברהם", "בן חותמין"⁹⁴. מוכן, שענין זה צריך להתבטא גם בעבודתו של כאו"א מישראל, כדלקמן.

יח. ביאור תיכנון של המזבח השלישי — המזבח שבנה אברהם בחרון, "מקום שהמליכו בו את דוד ושם כרתו ברית":

ובהקדמה — שכל פרטי הענינים שמספרת התורה (תושב"כ, ופירושה בתושב"ע"פ) אודות המזבח שבחרון, אינם סיפור דברים בעלמא ח"ו, כי אם, חלק מתורה-הוראה, כמבואר בארוכה בזהר⁹⁵ עד כמה מושלל לומר שהתורה היא ספר של סיפורים... ובלשון הרגציוני⁹⁶: "כל מה שכתוב בתורה הוא דין ולא סיפור ח"ו".

ובכן, בענין זה מודגשת אחדותם של ישראל:

בנוגע ל"חברון" — מלבד היותה "קריית ארבע"⁹⁷, "על שם ארבע זוגות שנקברו שם... אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה"⁹⁸ [כפי שילמד הבן חמש למקרא לאח"ז, או כפי שכבר יודע "בן עשר למשנה" ממה שלמד בשנים שעברו], האבות והאמהות דכל בניי — מצינו בזהר⁹⁹ ש"חברון" היא מלשון חיבור, ענין האחדות.

ועוד ועיקר: בניית המזבח בחרון היא — מפני היותו "מקום שהמליכו בו את דוד ושם כרתו ברית", והרי במאורע זה נתאחדו כל שבטי ישראל להמליך את דוד למלך על כל שבטי ישראל, כלומר, תמורת המצב הקודם שכל שאר שבטי ישראל היו חלוקים משבט יהודה, נתאחדו כל שבטי ישראל והמליכו את דוד למלך על כל שבטי ישראל.

וזוהי ההוראה שלמדים מהמזבח השלישי (סיום וחותם המזבחות) שבנה

93) יחזקאל לג, כד. 94) פסחים קיז, ב. הובא בפרש"י עה"ת ריש פרשתנו. 95) ח"ג קנב, א. 96) מכתבי תורה מכתב צט. 97) חיי שרה כג, ב. 98) פרש"י עה"פ. 99) ח"א קכב, רע"ב — במדרש הנעלם.

אברהם אבינו בחברון — שכל עניני העבודה (מזבח שעליו מקריבים קרבנות) צריכים להיות חדרורים בענין האחדות, ענינה של "חברון", "מקום שהמליכו בו את דוד ושם כרתו ברית".

יט. ויש להוסיף, שענין זה קשור גם עם הגאולה העתידה לבוא ע"י משיח צדקנו:

מלכות דוד היא מלכות נצחית, "עד עולם" — כפס"ד הרמב"ם¹⁰⁰: "כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות, והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם, שנאמר¹⁰¹ כסאך יהי נכון עד עולם", "מלכי בית דוד הם העומדים לעולם. אבל אם יעמוד מלך משאר שבטי ישראל, תפסק המלכות מביתו"¹⁰². מכיון שעיקר ענין המלכות שייך לבית דוד.

ולכן, גם בגאולה העתידה לבוא, גאולה נצחית, גאולה שאין אחרת גלות¹⁰³ — תהי' המלכות של בית דוד, כפס"ד הרמב"ם¹⁰⁴ "המלך הנשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה". "יעמוד מלך מבית דוד"¹⁰⁵, וכפי שמאריך הרמב"ם¹⁰⁴ ע"ד הקשר ד"שני המשיחית, נשיח הראשון שהוא דוד. . ומשיח האחרון שעומד מבניו כו"¹⁰⁶, ובלשונו בפירוט המשניות¹⁰⁷: "מבית דוד ומזרע שלמה בלבד", ולא עוד, אלא שמצינו במדרשי חז"ל שמלך המשיח הוא דוד המלך: "דוד שמי"¹⁰⁸ ("דוד בעצמו"¹⁰⁹), ובלשון הידוע¹¹⁰: "איש צמח שמו הוא דוד בעצמו".

ועד כדי כך, שגם בזמן שבינתיים, בזמן הגלות — "דוד מלך ישראל חי וקיים", כפי שאומרים ב"קידוש לבנה"¹¹¹,

וכמדובר כמ"פ שאין הכוונה לומר ש"חי וקיים" לעולם הבא — דא"כ: (א) אין זה ענין מיוחד אצל דוד המלך, שהרי "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא"¹¹², (ב) אין זה ענין השייך ל"קידוש לבנה"...

הכוונה היא, איפוא, ש"חי וקיים" גם עתה, ולא עוד, אלא ש"חי וקיים" בתור "מלך ישראל", הכולל את כל בני", "ראשיכם שבטיכם. . . טפכם נשיכם. . . מחוטב עצין עד שואב מימין"¹¹³, ולכן, שייך הדבר (א) לדוד המלך, כאמור, שמלכות דוד היא "עד עולם", (ב) ל"קידוש לבנה" — "שהם (בני") עתידים להתחדש כמותה"¹¹⁴, בגאולה העתידה לבוא ע"י דוד מלכא משיחא!

אמנם, כיום שני ז' מרחשון עדיין לא באה הגאולה... אבל אעפ"כ, מונח

100) הלכות מלכים פ"א ה"ז. 101) ש"כ ז. טז. 102) שם ה"ט. 103) מכילתא בשלח טו, א. הובא בתור"ה ה"ג ונאמר — פסחים קטז, ב. ועוד. 104) שם רפ"א. 105) שם ה"ד. 106) ראה גם שיחת צום גדלי" ס"ב. 107) סנהדרין ר"פ חלק יסוד הי"ב וראה לקו"ש ח"ח ע' 211 הע' 90. וש"נ. 108) ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד. 109) פני משה שם. 110) נוסח "סדר הושענות" להושי"ר. 111) ר"ה כה, א. 112) סנהדרין רפ"א. רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ה. 113) ר"פ נצבים. 114) סנהדרין מב, א. רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ט.

על השולחן "סידור", וכשמרדפדים ב"סידור", מוצאים שבקידוש לבנה, שמהדרים לעשותו במוצאי-שבת¹¹⁵ (ובנדוד"ד — בקידוש לבנה במוצש"ק פ' לך-לך הבע"ל), אומרים: "שהם עתידים להתחדש כמותה", וממשיכים לומר: "דוד מלך ישראל חי וקיים" — לא רק בשעה שאומרים זאת במוצאי-שבת כעת קידוש-לבנה... כי אם גם בימים שלפנ"ז, גם ביום שני זה... מן הרגע הראשון שבו נעשה דוד "מלך ישראל", עד סוף הדורות!

ונמצא, שהמזבח שכנה אברהם אבינו בחברון, "מקום שהמליכו בו את דוד ושם כרתו ברית" — קשור עם ענין הנצחיות דמלכות דוד, "עד עולם", ובאופן של כריתת ברית ("ושם כרתו ברית"), היינו, שכנ"י כרתו ברית עם דוד המלך שימלוך עליהם עד עולם, עד לגאולה העתידה לבוא ע"י דוד מלכא משיחא.

כ. עפ"ז יש ללמוד הוראה נפלאה מהמזבח השלישי שכנה אברהם אבינו בחברון, "מקום שהמליכו בו את דוד ושם כרתו ברית" — שכל עניני העבודה (כללות ענין המזבח והקרבנות בעבודת האדם) בזמן הגלות צריכים להיות קשורים וחדורים עם תוכן הענין דמלכות דוד, דוד מלכא משיחא. והענין בזה:

כתב הרמב"ן¹¹⁶: "אמרו בספרי¹¹⁷... אע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ, היו מצויינין במצוות שכשתחזרו לא יהיו עליכם חדשים... וכן אמר ירמ' ¹¹⁸ הציבי לך ציונים, אלו המצוות שישאל מצויינין בהם... כדי שלא יהיו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, כי עיקר כל המצוות ליושבים בארץ ה'".

כלומר, קיום המצוות בזמן הגלות אינו אלא בבחינת "ציונים" (סימנים) לקיום המצוות בשלימות — בגאולה העתידה, שאז יהי' קיום המצוות "כמצות רצונך"¹¹⁹.

ומכיון שכן, מובן, שכאשר יהודי מקיים מצוה בזמן הזה, הרי (כד בכד עם קיום המצוה מפני ציווי הקב"ה, "אשר קדשנו במצוותיו וצונו", הרי) בידעו שציווי הקב"ה על קיום המצוות בזמן הגלות הוא בבחינת "ציונים", "כדי שלא יהיו חדשים עלינו כשנחזור לארץ" — אזי קיום המצוה הוא מתוך תשוקה וגעגועים לזמן שבו יזכה לקיים מצוה זו בתכלית השלימות, "כמצות רצונך", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

והא בהא תליא: ככל שמוסיפים במעשינו ועבודתינו בזמן הגלות באופן

¹¹⁵ מס' סופרים רפ"כ, טושו"ע או"ח סתכ"ז ס"ב, וראה פרע"ח שער יט פ"ג. ¹¹⁶ אחרי יח, כה. ¹¹⁷ עקב יא, יז"ח. ¹¹⁸ ירמ' לא, כ. ¹¹⁹ ראה תו"ח ר"פ ויחי, המשך וכנה תל"ז פ"ז ואילך, ועוד.

ד"ציונים", מקרבים וממהרים את קיום המצוות "כמצות רצונך" בגאולה האמיתית והשלימה — כפס"ד הרמב"ם¹²⁰ שע"י הוספת "מצוה אחת" (מחשבה אחת, דיבור אחד, ועאכו"כ מעשה אחד), "הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, וגרם לו ולהם תשועה והצלה".

וענין זה מרומז בסיום שיעור היומי — המזבח השלישי שבנה אברהם אבינו בחברון, "מקום שהמליכו בו את דוד ושם כרתו ברית":

המזבח השלישי הוא סיום וחותם ענין המזבחות שבנה אברהם, ומכיון שכן, מתבטא בו כללות ועיקר ענין העבודה (כנ"ל סי"ז).

וזהו הענין דבניית מזבח השלישי בחברון, "מקום שהמליכו בו את דוד ושם כרתו ברית" — להורות שכל עניני העבודה דכאו"א מישראל (ענין המזבח והקרבנות בעבודה הרוחנית), הן בלימוד התורה וקיום המצוות, והן בעניני הרשות, "כל מעשיך יהיו לשם שמים", ו"בכל דרכיך דעהו" (שגם ענינים אלו הובאו להלכה בשו"ע¹²¹), סיומם וחותמם (עיקרם) — כביאת דוד מלכא משיחא (המזבח שבחברון, "מקום שהמליכו בו את דוד ושם כרתו ברית"), שאז יהיו כל עניני העבודה בתכלית השלימות, "כמצות רצונך".

ומכיון שכן, הרי גם העבודה בזמן הגלות צריכה להיות חדורה בענין זה — כפי שהדבר בא לידי ביטוי בתשוקה וגעגועים לגאולה האמיתית והשלימה.

כא. ויומתק יותר — שמזבח השלישי קשור גם עם ביהמ"ק השלישי: נתבאר לעיל שענינו של ה"מזבח" (שעיקרו — הקרבנות שמקריבים עליו) קאי על כללות עבודת האדם. אמנם, נוסף לזה, הרי אין ענין יוצא מידי פשוטו — שעיקרו של המזבח הוא: המזבח שבבית המקדש, ובלשון הרמב"ם¹²²: "כיון שנבנה המקדש בירושלים, נאסרו כל המקומות לבנות בהן בית לה' ולהקריב בהן קרבן... אלא בירושלים בלבד ובהר המור", שבה נאמר¹²³ ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלקים וזה מזבח לעולה לישראל".

ועפ"ז, יש לומר, שג' המזבחות שבנה אברהם הם כנגד ג' המזבחות דג' בתי-מקדשות.

ובהתאם לחילוקי הדרגות בבתי-המקדשות — ישנם גם חילוקי דרגות במזבחות שבהם. ובהקדמה:

בנוגע למזבח — כותב הרמב"ם¹²⁴: "המזבח מקומו מכוון ביותר... שנאמר זה מזבח לעולה לישראל... ונאמר בדברי הימים¹²⁵ ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המורי אשר נראה לדוד אביהו אשר הכין במקום דוד

¹²⁰ הל' תשובה פ"ג ה"ד. ¹²¹ נסמן לעיל הערות 30-31. ¹²² הל' ביהמ"ק פ"א ה"ג. ¹²³ דה"א כב. א. ¹²⁴ שם רפ"ב. ¹²⁵ ב' ג. א.

בגן ארנן היבוסי" (ככל שאר פרטי בנין ביהמ"ק שהיו באופן ד"מיד ה' עלי השכיל"¹²⁶). וממשיך הרמב"ם¹²⁷: "ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח... הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקר עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה (כפי שקראנו ביום השבת דמיני' אזלינן)... ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא, ומשם נברא, אמרו חכמים¹²⁸ אדם ממקום כפרתו נברא" (ולהעיר, שכל פרטים אלו הובאו להלכה בספר שענינו "הלכות הלכות"¹²⁹).

ומובן, שענין זה הוא בשהיה בכל כתי-המקדשות — כפי שממשיך הרמב"ם¹³⁰ בנוגע ל"מזבח שבנו בני הגולה", בבית שני, ש"שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה, אחד העיד להן על מקום המזבח כו'".

אבל לאידך, כשם שבנוגע לכללות בית המקדש ישנם חילוקי דרגות וסכך, לאחר כל העילויים דבית ראשון שבנה שלמה, הרי נאמר¹³¹ "גדול יהי כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון", ומבואר בגמרא¹³² דקאי על בית שני, ועאכו"כ בית שלישי, "מקדש אדני' כוננו ידיך"¹³³, "בנינא דקוב"ה"¹³⁴, שיהי' בתכלית השלימות, הרי מובן, שכן הוא גם בנוגע למזבח, שתכלית השלימות דמזבח היא — מזבח השלישי בביהמ"ק השלישי.

וענין זה מרומז, כאמור, במזבח השלישי שבנה אברהם בחרון — להורות שכללות ענין העבודה (סיום וחיות ענין המזבחות דאברהם) צריכה להיות מתוך תשוקה וגעגועים לשלימות העבודה, כאשר יהי' ענין המזבח בתכלית השלימות — בביהמ"ק השלישי.

כב. וכאמור, ככל שמוסיפים ומרבים במעשינו ועבודתינו בזמן הגלות — מקרבים וממהרים את הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

ובפרט כאשר מוסיפים בעניני העבודה שלמים משיעור חומש דיום שלישי פ' לך-לך, ובמיוחד סיומו וחיתמו, ע"ד המזבח שבנה אברהם בחרון, "מקום שהמליכו בו את דוד ושם כתרו ברית" — שע"ז מקרבים וממהרים את הזמן שבו רואים במוחש, בפועל ובגלוי, את קיומה של הכריתת ברית דבני' עם דוד המלך, "דוד מלך ישראל חי וקיים", דוד מלכא משיחא,

ולא רק בתור "מלך ישראל", כי אם גם בתור מלך על כל העולם כולו, כפס"ד הרמב"ם¹³⁵ שמלך המשיח "יתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד, שנאמר¹³⁶ כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד", "והיתה לה' המלוכה"¹³⁷.

¹²⁶ (ד"הא כת, יט. 127) שם ה"ב. (128) ב"ר פי"ה, ח. (129) דא"ה לק"ש ח"ט ע' 143 ואל"ף. (130) שם ה"ג. (131) חגי ב. ט. (132) ב"ב ג. סע"א ואל"ף. (133) כשלח טו, יז ובפרש"י. (134) דא"ה ח"א כת, א. ח"ג רבא, א. (135) ה"ל מלכים ספ"א. (136) צפני' ג. ט. (137) עובד"א, כא.